

Środki stylistyczne – szczególne sposoby kształtowania wypowiedzi, za pomocą których można osiągnąć zamierzoną ekspresję

Fonetyczne środki stylistyczne:

Instrumentacja głoskowa – celowe uformowanie głoskowej warstwy wypowiedzi dla nadania jej szczególnych walorów brzmieniowych i znaczeniowych:

- **rym** – grupy głosek powtarzają się w zakończeniach dwóch lub więcej wyrazów (zdań), np. Nie wiedziała jak pieścić – nie wiedział, jak **nęcić**?
Jakim śmiechem pośmieszyc, jakim smutkiem posmęcić?

(B. Leśmian *Ballada dziadowska*)

- **aliteracja** – grupy głosek powtarzają się na początku wyrazów sąsiednich (**pan Pankracy**), albo zajmują takie samo miejsce w wersie (polem, lasem) lub w następujących po sobie wersach (*Szedł śnieg. Brał mróz*
Biegł zbieg. W mróz wrósł)

- **echolalia** – powtarzające się grupy głosek np.

A na stronie stoi sobie Pani Kultura - ura - ura - ura

I cicho szepce Pani Cywilizacja - ja - ja - ja

Patrzcie jaka tam czarna dziura - ura - ura - ura

I nie dziwi się wcale Pani Etyka - ka - ka - ka

Nie patrząc ni w lewo ni w prawo woła Pan Prawo - wo - wo - wo

(J. Korczak *Król Maciuś I*)

- **onomatopeja** – grupy głosek, wyrazy lub grupy wyrazów, które naśladują dźwięki

Słowotwórcze środki stylistyczne

a) wyrazy o zabarwieniu emocjonalnym

- **zdrobnienia** np.: uszka, dzióbek
- **zgrubienia** np. wąsiska, szpila

b) **neologizmy** - wyrazy nowo utworzone, zwykle na podstawie słowa będącego już w użyciu,

zgodnie z obowiązującymi zasadami słowotwórstwa np. *Zwierzoczekoupiór*, *miliardzica*, *wcudnia*

c) **anagramy** – przestawienia głosek, np.: *optyczny – poczytny*, *karze – rzeka*, *Lutni, ujaw mi*
anagram utworzony z liter nazwiska Julian Tuwim), *on drwi* (Norwid)

Semantyczne(znaczeniowe) środki stylistyczne

a) **epitet**- wyraz określający rzeczownik, np. **zimny** wiatr, **tańczący** kłos;

b) **porównanie** – zestawienie dwóch nazw przedmiotów, zjawisk lub osób przy użyciu łączników: *jak*, *jakby*, *jako*, *niby*, *na kształt* itp. *jasne jak słońce*, *słońce jak mendel złoty*;

c) **porównanie homeryckie** – rodzaj porównania, w którym człon porównujący jest rozbudowany w samodzielny obraz np.:

I tak jak orzeł, ptak górski, najszybszy wśród uskrzydłonych,

Spada i lekko dopędza z chmur gołębicę spłoszoną –

Ona wymyka się, pierzcha, lecz orzeł z wrzaskiem straszliwym

Z bliska uderza, w drapieżnej duszy zdobywcy spragniony –

Tak z zaciętością Achilles pędził, a Hektor uciekał (...).

d) **metafora** – zestawienie wyrazów, z których co najmniej jeden zyskuje nowe znaczenie

- **animizacja** – przypisanie przedmiotom właściwości istot żywych, np.: *główka kapusty*
- **personifikacja** - przypisanie przedmiotom właściwości człowieka, np.: *Tu kapusta*

sędziwie schylając łysiny, siedzi i zda się dumać nad losem jarzyny

(A. Mickiewicz *Pan Tadeusz*)

- **metonimia** (zamiennia) - zastąpienie nazwy jakiegoś zjawiska innym pozostającym z nim w bliskim związku, np.: "*ryknęły spiże*" - zamiast spiżowe armaty (*Reduta Ordona* A. Mickiewicza)
- **synekdocha** – zastąpienie pojęcia ogólniejszego bardziej szczegółowym, np. *mądra głowa* (zamiast mądry człowiek), *witamy z naszych progach* (zamiast witamy w naszym domu)
- **hiperbola** – wyolbrzymienie składników obrazu zawartego w przenośni w sposób przekraczający granice prawdopodobieństwa np. *umierać z tęsknoty*

e) **peryfraza** (omówienie) – zastąpienie nazwy jakiegoś zjawiska przez jego opis, np. *autorka Nad Niemnem* (zamiast *Eliza Orzeszkowa*), *jesień życia* (zamiast starość)

f) **eufemizm**- rodzaj peryfrazy polegający na złagodzeniu wypowiedzi np. *mijasz się z prawdą* (zamiast kłamiesz), *ma dwie lewe ręce* (zamiast niezdara)

g) **symbol** – motyw lub zespół motywów będący znakiem treści ukrytych i wieloznacznych, podlegający różnym interpretacjom np. *chocholi taniec, czapka, złoty róg* (*Wesele* S. Wyspiańskiego)

d) **alegoria** – pojedynczy motyw lub zespół motywów mający poza znaczeniem dosłownym jednoznacznie określony sens umowny np. *lis* (chytrość), *sowa* (mądrość)

e) **gradacja**- stopniowanie znaczeniowe polegające na uszeregowaniu składników pod względem znaczeniowym w porządku nasilania się (gradacja rosnąca) lub słabnięcia (gradacja opadająca). Służy wzmocnieniu ekspresji wypowiedzi, np.:

*I tak rozmawiać dni, godziny, lata,
Do końca świata i po końcu świata*

(A. Mickiewicz)

Składniowe środki stylistyczne

a) **inwersja** (przestawnia) – zmiana szyku zdania w celu podkreślenia wagi niektórych wyrazów, niezwykłości wypowiedzi np. *Bema pamięci żałobny rapsod* (zamiast *Rapsod żałobny pamięci Bema* – C. K. Norwid)

b) **elipsa** (opuszczenie)- pominięcie w zdaniu lub wyrażeniu jakiegoś członu, który daje się jednak odczytać na podstawie kontekstu, np.: "*Ty pójdziesz górą a ja {pójde} doliną*"

c) **apostrofa** (zwrot) – bezpośredni zwrot do osoby, bóstwa, pojęcia lub przedmiotu, np. *Młodości! Ty nad poziomymi wylatuj...* (A. Mickiewicz *Oda do młodości*)

d) **inwokacja** (wezwanie) – rozbudowana apostrofa umieszczona na początku utworu epickiego (np. *Litwo! Ojczyzno moja [...] na niej z rzadka ciche grusze siedzą.*

(A. Mickiewicz *Pan Tadeusz*)

e) **pytanie retoryczne** – użycie formy pytania nie w celu uzyskania odpowiedzi, ale dla podkreślenia przekonań osoby mówiącej lub wyrażać powątpiewanie, np. *I po co to wszystko?*

f) **paralelizm** – występowanie w wypowiedzi elementów pod jakimś względem do siebie podobnych, np. analogia w budowie, symetria w układzie znaczeń lub rymów lub podobnych, np.

"Jeśli nie masz miłości, cóż jest, co ja czuję? Jeśli miłość jest, co to przebóg takowego? Jeśli dobra, skąd skutku nabywa tak złego? Jeśli zła, czemu sobie mękę tak smakuję?" (Francesco Petrarca, *Jeśli nie masz miłości...*)

Gdy się z okrętem źle dzieje, gdy dziur jego nie zatykamy, gdy wody z niego nie wylewamy, gdy się o zatrzymanie jego nie staramy, gdy dla bezpieczeństwa jego wszystkim" (Piotr Skarga, *Kazania sejmowe*).

g) **powtórzenie** – co najmniej dwukrotne wystąpienie tego samego elementu językowego w obrębie określonego odcinka wypowiedzi

- **powtórzenia składniowe** (powtórzenie słów, zwrotów, grup składniowych, wersów, segmentów tekstu)
- **anafora** – powtórzenie tego samego wyrazu na początku kolejnych segmentów tekstu, np.

A to jest moje miasto pod popiołem,

A to jest moja laska i wstążki prorockie,

A to jest moja głowa pełna wątpliwości. (Wisława Szymborska *Monolog dla Kasandry*)

- **epifora** – powtórzenie tego samego zwrotu na końcach wypowiedzi, np.
Pełne strachu oczy moje
Pełne grozy myśli moje
Pełne trwogi myśli moje (K. Przerwa – Tetmajer)
- **nawrót** – powtórzenie początkowych słów wypowiedzi w innym miejscu
Na Anioł Pański biją dzwony
Niech będzie Maria pozdrowiona
Niech będzie Chrystus pozdrowiony
Na Anioł Pański biją dzwony (K. Przerwa – Tetmajer)
- **refren** – nawrót części wersu, całego wersu lub strofy w tych samych, stałych miejscach utworu stroficznego.

h) **antyteza** – zestawienie w wypowiedzi pojęć lub sądów sprzecznych lub kontrastowych

Leżysz zabity i jam też zabity,

Ty – strzałą śmierci, ja – strzałą miłości,

Ty krwie, ja w sobie nie mam rumianości,

Ty jawne świece, ja mam płomień skryty (Jan Andrzej Morsztyn *Do trupa*)

i) **pareneza (wstawienie)** – zdanie wtrącone, nawiasowe.

(...) prosto do nieba czwórkami szli

żołnierze z Westerplatte.

(A lato było piękne tego roku)

(K. I. Gałczyński)

j) **wykrzyknienie** – wypowiedzenie wykrzyknikowe, będące wyrazem emocjonalnego zaangażowania mówcy, np. *"Ach, nie mam okularów!"*.